

Šaur, Vladimír

[Sławski, Franciszek. Zarys dialektologii południowosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1965, vol. 14, iss. A13, pp. 231-232

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100362>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

takovou práci byly.⁹ — Na závěr třeba vyslovit jen přání, aby i další svazky Jazykového atlasu ukrajinských lidových nářečí zakarpatské oblasti USSR, které mají být věnovány hláskoslovně a gramatické stavbě těchto dialektů,¹⁰ byly stejně zdařilé jako atlasová práce I. O. Dzendzeľivského a aby byly co nejdříve na knižním trhu.

Antonín Vašek

Franciszek Slawski: Zarys dialektologii południowosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych. Warszawa 1962. 252 s., 5 mp.

Franciszek Slawski, významný polský badatel v oblasti jižních slovanských jazyků, vydal práci o základech srovnávací jihoslovanské dialektologie. Jde o téma dosud souhrnně málo zpracované. V širokém materiálu, jakým jsou dialekty všech jižních slovanských jazyků, je někdy těžké správně zhodnotit dílčí jevy a konfrontovat výsledky starších výzkumů s poznatky novějšími. Kromě toho autor prakticky nemohl srovnat popisované jevy s tím, jaký je skutečný stav dnes. Přesto zpracoval Slawski své téma pečlivě; kompilační charakter některých míst není celkově na závadu.

V úvodu podává autor základní zeměpisné, historické a jazykově-diferenční údaje o jižních slovanských jazycích. V této části Slawski dostatečně nepřihlédl k otázkám konstituování spisovných jazyků. Takový pohled by byl potřebný, zvláště proto, že čtyři dnešní spisovné jihoslovanské jazyky se formovaly v různých obdobích a za různých okolností. Následky jsou patrné i v poměru spisovného jazyka k nářečím.

Následuje přehled jednotlivých místních nářečí od západu jihoslovanského území k východu. Je třeba vyzvednout, že se autor nenechává unést zbytečnými polemikami s nesprávnými názory, jichž bylo v těchto otázkách dosti, a usiluje o jasný objektivní přehled problematiky. Nežůstal však prost dílčích nedostatků. V oblasti slovinských dialektů autor vychází z dokonaleho třídění Ramovšova a doplňuje je výzkumy Maleckého a jiných lingvistů. Tento postup lze schválit. Těžší je zpracování srbocharvátských dialektů. Slawski postupuje od západu k východu a vychází z klasifikace Ivičovy. Avšak štokavská nářečí je z didaktických důvodů nutno uspořádat buď podle akcentuace (od nejstarší k nejnovější), nebo ve sledu 1. čakavské dialekty, 2. jekavské, 3. ikavské — příp. naopak. Slawski postupuje geograficky, a to ještě ne zcela důsledně, takže výsledkem je postup od nejsložitějších jevů k nejjednodušším. Proto čtenář, méně obeznámený s problematikou, musí se stále vracet k výkladům už podaným.

Nejtěžším problémem jsou nářečí makedonská. Dialekty na území makedonské federální republiky je třeba klasifikovat podrobněji; není nutné bezvýhradně přejímat starší třídění Seliščevo, protože dnes jsou známy výsledky novějších zkoumání, avšak ne bez problémů je i Slawského třídění makedonských dialektů, vycházející z dnešních státních hranic. Štípecký dialekt by bylo lépe oddělit od centrální západomakedonské skupiny. O pomezích nářečích Ochridská a Galičnicka by bylo potřeba říci více. Archaické makedonské dialekty se nevyskytují jen na území dnešního řeckého státu, a naopak, a všechny dialekty, které jsou dnes v Řecku, jsou archaické. Šťastně vyřešil Slawski otázku zařazení přechodových dialektů mezi srbocharvátsčinou na jedné straně a makedonštinou a bulharštinou na druhé. Tento problém býval v minulosti Achillovou patou jihoslovanské dialektologie. Méně přesný je však popis nářečí tzv. pírienské Makedonie, která netvoří homogenní skupinu a o nichž existuje literatura, kterou Slawski nevezl na zřetel, totiž práce N. Aleksieva, D. Molerova a zejména nejnovější práce S. Stojkova. — Bulharská nářečí jsou tříděna podle obvyklých starších kritérií, což pochopíme z toho, že v soupisu pramenů nejsou uvedeny nejnovější práce prof. Stojkova a jeho žáků. Poměrně podrobně autor popsal bulharská nářečí východní, ale větší pozornosti by zasloužila i západní oblast pro svou pestrost. Kladem práce Slawského je, že si dost podrobně všimá jihoslovanských dialektů, odloučených od mateřského území a rozptýlených v jinonárodním prostředí. Důkladněji bude třeba popsat poměry v Banátu; autor pravděpodobně pro tuto oblast neměl dost pramenů.

Kladem práce je uvedení 114 textů, zahrnujících téměř všechny nářeční oblasti, i když některé jsou zastoupeny více texty (nářečí čakavská, kajkavská, jihomakedonská, většina východobul-

⁹ Návrh na sestavení speciálního regionálního, ale zároveň i nadnárodního jazykového atlasu karpatského a některé předpoklady jeho realizace jsem přednesl na nedávném sjezdu slavistů v Sofii; viz sborník materiálů sjezdu (v tisku). Navrhovaný atlas by se ovšem odlišoval od karpatského atlasu sovětského připravovaného S. B. Bernštejnem, v podstatě regionálního to atlasu národního. (Sr. A. Vašek, *Sur la méthodologie des recherches carpatologiques linguistiques*, Romanoslavica XII, Bukurešť 1966, v tisku.)

¹⁰ Přípravují je pracovníci ukrajinské Užhorodské státní university; srov. předmluvu k prvnímu svazku atlasu, s. 4.

harských) a jiné žádným (část slovinských nářečí, ikavské slavonské, nářečí severní Vojvodiny, Ochridska, Razlogu, okolí Pirdopu). Texty by měly být uvedeny v tom pořadí jako nářečí; není tomu tak u srbocharvátských dialektů. Zajímavé je, že teoretické výklady jsou do šířky rozvedeny u nejzápadnějších nářečí a postupně na východ jsou stále stručnější, a naproti tomu textů směrem na východ přibývá, i když to neplatí beze zbytku. Je to zřejmě dáno dostupností pramenů.

Práci doprovází 5 map, které nejsou bez nedostatků. Zejména to platí o mapě 1 (celkový přehled jihoslovanských jazyků). Místní názvy jsou uváděny nejednotně: Celowiec na mp. 1 = Celovec na mp. 2; Szumen na mp. 1 = Kolarovgrad (Šumen) na mp. 5; Newrokop na mp. 1 = Nevrokop (Goce Delčev) na mp. 4 = Goce Delčev (Nevrokop) na mp. 5; autor by měl důsledně užívat dnešních názvů, příp. odkázat na název starší, a nemělo by se stávat, že v textu se mluví o dialektu Stanke Dimitrovska na s. 131, zatím co mapy nevhodně uvádějí pro totéž místo starý název Dupnica. Rovněž místo Dobrič má být na mapě Tolt-uchin apod. Též isoglosy jsou uváděny nepřesně; rozhraní bulharštiny a makedonštiny na mp. 1 je vedeno podél Strumy, ačkoli tu žádná isoglosa ve skutečnosti neprobíhá. Přechodový dialekt mezi bulharštinou a srbocharvátsčinou na téže mapě nezahrnuje na rozdíl od skutečnosti Belogradčik, ale chybně zahrnuje Vidin a Niš. Nedostatečně jsou naznačeny isoglosy na mapě 4 (makedonská nářečí). Šrafování sousedících oblastí, zejména na mapě 2, není dost zřetelné.

Přes všechny nedostatky je práce Slawského dobrým úvodem do studia slovanských dialektů.

Vladimír Šaur

A. Lamprecht: Slovník středopavského nářečí, publikace Slezského ústavu ČSAV, Ostrava 1963, 165 stran.

Zatímco se slezským nářečím polského typu dostalo velké slovníkové monografie od A. Kellnera,¹ česká nářečí lašská takový slovník až do nedávné doby postrádala. Byly tu jisté pokusy o zachycení lašské slovní zásoby, ale buď šlo o práce rozsahem i metodickými výboji málo náročné, nebo to byly práce širší veřejnosti nedostupné. Tuto mezeru vyplnil A. Lamprecht. Přesně za deset let od vydání jeho popisu mluvnické stránky středopavských nářečí² dostává se čtenáři do rukou též svod jejich slovní zásoby.

Arnošt Lamprecht prozkoumal mluvu 31 obcí ležících zhruba východně a jižně od Opavy. Jde o část západní nářeční skupiny, charakterizovanou hlavně splynulými řadami sykavek. Je to oblast s neobyčejně složitým jazykovým vývojem. Střetávaly se tu totiž dva slovanské jazyky a navíc za ne zcela zanedbatelný lze považovat vliv němčiny. Proto vlastním slovníku předchází studie o začlenění těchto dialektů do širších souvislostí a rozbor historicky stálých složek slovní zásoby nářečí. Četná slova, typická pro dané nářečí, mají širší rozsah; některá jsou běžná na celé Moravě, jiná zasahují i do Čech, jiná pak patří k přesahům česko-polským nebo česko-slovensko-polským.

Autor nejprve vypočítává slova patřící do obecně slovanské vrstvy shod (zájmena, zájmenná příslovce, primární předložky, číslovky, ale i substantiva, adjektiva a slovesa), pak slova shodná s celonárodním jazykem (slova obecně česká). Konečně vyjmenovává shody jen s částí českého jazykového území. Jde hlavně o shody s moravskými dialekty (s jejich severovýchodní částí, ale i s Hanou) a s nářečími českými v užším smyslu (jmenovitě s jejich severovýchodní skupinou). Tato část studie je zvlášť cenná, neboť přináší bohatý a zcela nový materiál. Je pravda, že se už dříve upozorňovalo např. na vztahy laško-východočeské, avšak nikde se nenašel jejich konkrétní výčet v takovém rozsahu, jako je tomu právě v Lamprechtově úvodní studii. Poprvé se vlastně dovidáme, že vedle výrazů *vobrtel, humno, režnýj* jde též o slova jako např. *břim, bečka, hlubokey, chrustavej, kraby, podobat se, roženec* u kosa, *ruda* (= padlí), *zamňel* a další.

Autor nezůstává toliko u shod s nářečími českého jazyka; probírá tu též vztah k polštině a k slovenštině. Shody se sousedními dialekty polskými dělí a) na přesahy českých nebo moravských slov do dialektů polských, b) na přesahy polské do dialektů lašských.

K prvnímu případu shod řadí např. slova *jasle, chlyv, byk, kańec, dńngą, chodńnik, kabot, kraby*... O polské přesahy na Laško jde zase např. u slov *kapica, řćur, hńavač, koval, vesele, vesno, řćumny*... Vysoce si cením toho, že se autor u každého slova snaží stanovit, zda jde o přejetí staré nebo novější.

¹ Ad. Kellner, *Východolašská nářečí II*, Brno 1949.

² A. Lamprecht, *Středopavské nářečí*, Opava 1953. Slovník byl v podstatě napsán před 15 lety.